

МЕЖДУ ДУНАВА И МАРИЦА – ЛИТЕРАТУРНО ПЪТЕШЕСТВИЕ С ФЕЛИКС КАНИЦ В ДНЕСНА БЪЛГАРИЯ

ДИМИТЪР ДИНЕВ. КАК АНГЕЛСКИ ЕЗИЦИ РАЗКАЗВАТ ЗА ПЛОВДИВ

Автор: маг. Жасмин Дегенехарт, Залцбургски университет
Научен ръководител: проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева

1. Димитър Динев – автопортрет на автора, създаден по негови интервюта

Димитър Динев е писател, драматург и сценарист, роден в град Пловдив. От 90-те години живее в Австрия, а от 2003 г. има австрийско гражданство. Следва Философия и Руска филология във Виена. През 2003 г. с романа „Ангелски езици“ постига своя голям пробив на литературната сцена. Творчеството му е отличено с множество награди: Литературна награда на град Манхайм (2002), Поощрителна награда на Културния кръг на немската индустрия (2004), Награда за книги на Трудовата камара на Горна Австрия за „Ангелски езици“ (2004), Поощрителна награда „Аделберт фон Шамисо“ на Фондация „Роберт Бош“ (2005), „Аскеер“ за „Кожа и небе“ (2007) и др.

Така най-общо изглежда информацията за Димитър Динев, която можете да откриете в множество справочници. Но ако искате да разберете що за човек е писателят Димитър Динев, най-добре е да отделите малко време и да прочете поне две от многобройните му интервюта, в които той открито, искрено и не без удоволствие разказва за самия себе си.

„Думата е моята родина“ – казва Димитър Динев, за да обясни, че е открил своята родина далеч от всяко национално мислене. Не немският / българският/... какъвто и да е друг език, а думата сама по себе си, независимо на кой език звучи – точно така, както човекът е човек, независимо от коя нация е:

Аз мисля, че „родина в думата“ е нещо, което надхвърля пределите на отделния език, на отделния диалект. Възможностите на езика не са просто фонетика, те са разнообразни. Думата ми дава възможност да избегна насилието, да призная другия – на какъв език, това вече е второстепенен въпрос (Renner 2011).

За Динев принадлежността към дадена страна съответно също остава на заден план, защото човекът „винаги е по-свят от страната“:

В моя случай например винаги се стига до въпроса: „За кого ще се биеш, ако започне война – за Австрия или България?“. Това е проблемът на понятието „родина“ – употребата му винаги очаква всичко да се дели на свое и чуждо, защото никога не се изхожда от любовта, а от някакъв конфликт (Renner 2011).

Романът му „Ангелски езици“ е създаден с мотивацията да се опази миналото на отделните личности от безразличието и незаинтересоваността:

Исках да покажа, че подобно на комета всеки човек влачи след себе си огромна история (Dinev 2010).

Тази лична история според Динев е многостранно обвързана с националната, която в крайна сметка винаги служи на разграничаването, а не на приобщаването. По тази причина Динев се дистанцира и от понятието „мигрантска литература“.

В романа му често се разиграват сцени на гробищата и според автора това е свързано с факта, че в България е бил силно повлиян от погребалните ритуали и ходенето по гробища. Затова и до ден днешен, попадайки в нов град, той посещава гробищата му; прави това и във Виена, където редовно навещава гробовете на вече починалите си приятели, за да изпуснат примерно по една цигара заедно.

„През целия си живот човек може да говори за смъртта. Докато е жив“, отбелязва писателят. Той самият иска да бъде погребан във Виена: *„Надявам се, че често ще имам посетители, че ще има някой, който да ме заговори“* (Mader 2011).

В творчеството си Динев, който всъщност пише само на немски език, се стреми към тематична иновативност и жанрово разнообразие, но и до днес остава известен главно като романист, като автор на неговите „Ангелски езици“. И това се отнася както за един широк читателски кръг в родината му България, така и за читателите в немскоезичния литературен контекст.

2. Ангелски езици на Димитър Динев

Романът пресъздава историите на две семейства в продължение на няколко поколения. Чрез две редуващи се повествователни линии се следи как семействата непрестанно създават точки на контакт помежду си, като най-често изобщо не подозират това. В края на романа двамата им синове Искрен и Светльо се срещат във Виена за няколко часа, след което пътищата им отново се разделят.

Ангелските езици на Динев разказват историята на две фамилии, преживели времето преди, по време и след социализма; и в двете семейства бащите на персонажите градят кариерата си в рамките на съветската система, макар че това са две диаметрално различни кариери. Научаваме как е функционирала България преди комунизма и как се е променило за хората съвместното им живее по време на социализма. Но романът описва и доста от ежедневните затруднения на междуличностната комуникация; колкото и да са белязани от спецификата на системата, на много от тях се гледа все пак универсално човешки и поради това те са разбираеми за всеки.

Двамата млади мъже (новите представители на семействата) опитват щастието си след падането на стената основно в Австрия. Динев показва по изключително забавен и комичен начин колко трудно е било през 90-те години да се влезе в тази (мечтана като рай) страна. Модерната тема за миграцията и интензивната фабула, непрекъснато сменящата се перспектива на разказ, описанието на неизбежните културни недоразумения превръщат романа в увлекателно и забавно четиво. Това, което обаче отдалечава романа от латентния екзотизъм (толкова близък до литературата на имигрантите), е двойно критичният семантичен мост между топосите: мост между българския град Пловдив и столицата на Австрия Виена.

Пловдив. Малък, но изискан град в България. Разположен не дълбоко в страната, не и на морето при туристите, напротив – твърде близо до София, на няма и два часа път от нея – важен град, но все пак не е столицата. Би могло да се каже – типичният малък град. Точно животът в малкия град е този, който изнася историята и я прави така достоверна, защото тъкмо в малките градове е възможно поколения наред две фамилии да се „докосват“ и въпреки това да не се запознаят и (както смятат потомците им накрая във Виена) да нямат абсолютно нищо общо помежду си.

В *Ангелски езици* на Димитър Динев не само характерите на различните персонажи търпят промени, времето и свързаните с него места също преминават през трансформационна промяна. По отношение на Пловдив тази промяна откроява според мен три времеви нива: периода *преди*, периода *по времето* и периода *след* социализма.

Обликът на Пловдив малко преди началото на съветската ера се определя от естествения начин на живот. Всичко расте и се развива „органично“ и по свой собствен начин съвместно. Роми, турци, евреи, но и проститутки, врачки, пияници... всички те живеят един до друг, един с друг и самото им присъствие е достатъчно за утвърждаване на правото им на съществуване.

Това е времето на бабите и дядовците на двамата персонажи Искрен и Светльо. Особено запомняща се е ретроспекцията за периода, когато бабата на Искрен Здравка е все още е

истински активна, върти гостилницата, ражда и отглежда децата си. По това време Пловдив е жизнен и цъфтящ, хората са все още близо до земята; всичко, което им се случва в пряк и в преносен смисъл е свързано със земята. Един ден целият град е разтърсен от жестоко земетресение, което преобръща живота на всички, а в стената на гостилницата за дълго време зейва пукнатина, която е толкова голяма, че може да се гледа през нея. И след земетресението Здравка продължава да предлага на гостите си шкембе чорба и да е най-енергичният и най-способен човек в къщата.

Родителите на Светльо изпитват сериозни затруднения да заживеят в града, тъй като заради грешка на Апостолов (бащата на Светльо) това им е забранено и изминава доста дълъг период, докато успеят да се преместят от покрайнините във вътрешността на Пловдив. Тези почти селски покрайнини са останали закрепостени в света на първото ниво. Апостолови живеят тук с бабата и дядото на Светльо; живеят заедно с турци, цигани, лечители, бивши, разговарящи с Бога свещеници и мнозина други, които се трупат тук. Това органично, хаотично съществуване няма да се случи никога повече в анонимната, подредена жизнена ситуация на апартаменти от жилищен комплекс на градската среда.

Неподреденият, органично развил се Пловдив губи правото си на съществуване с все повече набирация сили социализъм във второто ниво, времето на тоталитаризма. Пловдив се превръща в град с прави линии, с прави ъгли и с успоредно разположени улици. Трябва да личи, че правото и редът (макар и привидно) предопределят всичко. Този Пловдив функционира отлично, особено когато Младен Младенов е нещастен в личния си живот и заради това влага много енергия в работата си за града. Пловдив е правоъгълен, практичен и измамно добър.

Само тепетата на Пловдив не могат да бъдат подчинени на правите линии. Неслучайно майките на двамата протагонисти „кривват от правия път“ именно там, на тепетата. И двете изневеряват на мъжете си – едната поради алкохолно опиянение, другата – поради любовно. Тепетата на Пловдив функционират като символна означеност на извивките на женското тяло.

Има и други символи – като църквите и синагогите, създадени от желанието за наличие на една по-висша, божествена сила във вселената –, които при социализма също не могат да бъдат напълно заличени, но пък могат да бъдат префасонирани. Роза, сестрата на Младенов, която е емигрирала в Америка и след много години най-после идва на гости, е седнала заедно с брат си Иван пред живата в спомените им бащина къща, в която е израснала. Бащината къща я няма, на нейно място е изграден блок и насълзените очи на Роза се катерят по балконите на жилищния комплекс, като по стъпалата на дървена стълба. За разлика от Иван тя не вижда нищо хубаво в случилото се, но се старее да не го показва.

Едва когато забелязва, че дори синагогата е с ново предназначение и макар че външните ѝ стени все още стоят, вътре е разположена фурна, Роза разбира, че грижата за плътта е погълнала изцяло грижата за духа, че вярата, буквално смляна и добре изпечена, е заместена с „насъщния хляб“, че дори „и на Бог не му е лесно в тези времена“ и започва да се смее. Когато не можеш да промениш нищо в света около себе си, е добре поне да имаш силата и свободата да му се надсмееш.

Въпреки всеобщия недоимък отделни избрани семейства живеят всъщност охолно. Ежедневието на Пловдив на второто ниво (времето на социализма) е белязано с твърде различни грижи и нужди. Детската учителка със сълзи на очи моли другаря Младенов за банани за децата като коледен подарък, докато неговият син Искрен може да яде банани всеки ден на закуска.

През този период самата Здравка всъщност съществува на първото ниво – при своите мъртви близки, а гробищата са станали нейната ежедневна цел. Ако преди е била изпълнена с енергия и неуморна, сега със същата енергия и устрем тя става сутрин и тръгва към гробищата, към покойния си съпруг, за да си разговаря с него. Второто ниво на Пловдив не ѝ предлага нищо: къщата ѝ, собственото ѝ минало, е съборена заради благополучието на народа и на нейно място изникна жилищен блок от съветски тип. Домът, процепът в стената, градината... всичко изчезва. Позволено ѝ е все пак да се нанесе в един от апартаментите на блока и да се чувства няколко метра по-нависоко, във въздуха над бившия си дом. Този нов Пловдив ѝ принадлежи все по-малко, а в новото му общество тя не открива и място за себе си – преди е притежавала

гостилницата си, преди е била Здравка, която държи всичко под контрол, която всички познават и която всички слушат – сега трябва да се впише в новата анонимност на втория по големина град в България.

На третото ниво – след падането на стената и настъпването на капитализма – Пловдив все повече се превръща в спомен, избледнява някъде в далечината. Постепенно персонажите на досегашния разказ напускат града или умират, идват нови и с тях се появява и ролята на Западния свят. Пловдив е оставен сам на себе си, както всеки е оставен сам на себе си след разпада на Съветския съюз.

Дори най-важният човек в града, Младен Младенов, само е погребан в Пловдив, а умира във влака на път за Димитровград – официално от мозъчен удар, в действителност по-скоро от куршум в главата (вероятно самоубийство). Всъщност умира при опита да избяга от живота, който сам си е устроил в града – да избяга далеч от Пловдив, от тамошното си съществуване. Без Пловдив обаче Младен Младенов нито може, нито има право да съществува. Погребан е, разбира се, съвсем тържествено – няма как да се измъкне от този град просто така, прекалено много е направил за него.

Пловдив на Д. Динев е един жив град, който се слива като отделен жив организъм с властващото време и с присъщия на това време дух: първоначално диворастващ, избуял и пълен с разнообразие като гъста гора, вкоренен в собствените си хора, по време на социализма той застива все повече в прави ъгли и пращен ред с непроменящо се безизразно лице. Тази безизразност се взривява, когато след социализма точно по тези успоредни улици хората излизат да демонстрират и да изкажат свободно мнението си. Скоро след това Пловдив пресъхва, тъй като съществуващите дотогава енергии на живот го напускат – хората емигрират на Запад, заминават за Черноморието, пропадат и измират или губят разсъдък си.

Романът на Димитър Динев *Ангелски езици* започва и завършва на Централните гробища във Виена. Ако в първото ниво на Пловдив пространството на гробищата не играе почти никаква роля, а във второто ролята му е значителна, то може да се каже, че в третото – посткомунистическото време, което се разгръща предимно в Западна Европа и във Виена, това пространство е необходимо, защото срещата между потомците на двете фамилии трябва да се осъществи на познато място и същевременно на неутрален терен. Гробището представлява именно такъв терен. Тук Искрен и Светльо си спомнят за своя Пловдив, за своето толкова различно и всъщност съвсем еднакво минало, тук осъзнават, че са извървели до самия му край само един от възможните житейски пътища.

Виенските централни гробища рамкират романовия разказ – като че ли се затваря един кръг или пък, като в движение по спирала, винаги стигаш до едни и същи места. Виена играе централна роля, когато става дума за новото начало на протагонистите – няма ново начало без възраждане, няма възраждане без смърт преди това. Тази смърт е естествена, но все пак само символична – едно от необходимите, съпътстващи символични действия е това на връчване на паспортите. Защото с австрийски паспорт за персонажите всичко става по-лесно, това е средството за постигане целта на техните бъдещи лични планове. Тяхната одисея започва и свършва с тяхното гражданство, с тяхната безотечественост. Това че на двамата герои помага тъкмо мъртвият сърбин Миро, някогашен престъпник, и че романът завършва на Нова година, затваря по един почти незабележим начин кръга.

В първото десетилетие след 2000 г. романът на Димитър Динев „Ангелски езици“ е приет в немскоезичните страни твърде разнопосочно – критикувани между другото са подборът на австрийска лексика, особеността му стил на писане или пък обемът на романа. Една критика, която в началото на третото десетилетие изглежда необоснована. Това, за което обаче всички още тогава, а и сега са напълно единодушни, е фактът, че с Д. Динев в литературния свят влиза един прекрасен разказвач на истории, които ни разтърсват, докосват и ни карат да съпреживяваме.

Литература

Dinev 2003: Dinev, D. Engelszungen. 12. Auflage 2006, btb Verlag: München.

Dinev 2010: Dinev, D. "Jede Staatsgründung ist ein Gewaltakt". Der Schriftsteller Dimitré Dinev spricht über das Schreiben, die Barmherzigkeit und falsche Zuschreibungen <<https://www.derstandard.at/story/1281829361104/dastandardat-interview-jede-staatsgruendung-ist-ein-gewaltakt>> 17. August 2010, (Letzer Zugriff: am 02.08.2021).

Kerbler 2017: Kerbler, M. Der Schriftsteller Dimitré Dinev. Engel <<https://oe1.orf.at/artikel/201639/Engel>> 8. April 2017, (Letzer Zugriff: am 02.08.2021).

Renner 2011: Renner, G. "Der Mensch ist heiliger als ein Land" <<https://www.diepresse.com/641372/der-mensch-ist-heiliger-als-ein-land>> 12.03.2011, (Letzer Zugriff: am 02.08.2021).

Mader 2011: Mader, B. Dinev: Wo die "Engelszungen" herkommen. <<https://kurier.at/kultur/dinev-wo-die-engelszungen-herkommen/735.454>>

Axmann 2011: Axmann, D. Dinev: Engelszungen. Ein Handy und zwei Flügel. <https://www.wienerzeitung.at/nachrichten/kultur/literatur/318023_Dinev-Engelszungen.html> 05.12.2011, (Letzer Zugriff: am 02.08.2021).